

Борінштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Стовпець Олександр Васильович – кандидат філософських наук, доцент Одеського національного морського університету, докторант кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК 130.2 + 347.211 (316.74)

ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА СПІВВІДНОШЕННЯ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО» І «ТВОРЧОГО» В СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕАЛІЯХ

В даній статті з позицій соціальної філософії досліджуються феномени творчості, а також мистецтва як специфічної сфери творчої діяльності. На підставі аналізу сучасних тенденцій у розвитку творчості робиться висновок щодо можливих змін у нинішній концептуальній моделі, в якій функціонує соціальний інститут інтелектуальної власності.

Ключові слова: творчість, мистецтво, «відкритий твір», ідея, інтелектуальна власність, інформаційні технології, постмодерн.

ФИЛОСОФСКАЯ ПРОБЛЕМАТИКА СООТНОШЕНИЯ «ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО» И «ТВОРЧЕСКОГО» В СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕАЛИЯХ

В данной статье с позиций социальной философии исследуются феномены творчества, а также искусства как специфической сферы творческой деятельности. На основании анализа современных тенденций в развитии творчества делается вывод относительно вероятных изменений в нынешней концептуальной модели, в которой функционирует социальный институт интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: творчество, искусство, «открытое произведение», идея, интеллектуальная собственность, информационные технологии, постмодерн.

PHILOSOPHICAL PROBLEMATICS OF “THE INTELLECTUAL” AND “THE CREATIVE” CONNECTIONS IN CONTEMPORARY INFORMATION REALITY

The article contains research for phenomena of the creativity and also the art as a specific sphere of creative activity, from the standpoint of social philosophy. The analysis of current trends in the creativity realm development gives us a reason to make some conclusions regarding possible changes inside today's conceptual model in which the social institution of intellectual property functions.

Keywords: creativity, art, “the open work”, idea, intellectual property, information technologies, postmodernity.

У контексті досліджуваного з філософських позицій соціального інституту інтелектуальної власності нам бачиться актуальним розглянути феномен творчості. Адже саме вона є тим ключовим джерелом, в процесі прояву новаторської сутності якого й виникають відомі нам різновиди об'єктів інтелектуальної власності – твори образотворчого мистецтва, кіно, музики, літератури, тощо. Не менш важливе й те, що творчі процеси реалізуються сьогодні в особливому соціокультурному середовищі, формування якого обумовлено розвитком інформаційного суспільства й постмодерних культурних тенденцій в житті постіндустріальної цивілізації.

У даній статті ми пропонуємо розглядати мистецтво (як сферу, породжувану творчою діяльністю) не тільки у якості естетичного досвіду, але й в якості надзвичайно важливого соціального проекту, тобто як суспільний інститут. Деякі дослідники [1] називають нинішнє

мистецтво масовим технічно відтворюваним мистецтвом технологізованої сучасності. Виникло воно після винаходу фотографії, коли з'явилася можливість репродукувати унікальні твори мистецтва у вигляді ілюстрацій, плакатів, листівок й інших візуальних образів. Те ж саме можна сказати і про музику: епоха масового звуко- та відеозапису поклала кінець неповторності (одиночності) концертного виконання. Можливість багатократного відтворення оригінального твору мистецтва справила в цілому руйнівний вплив на концепцію «одиночності, унікальності, автентичності» [2]. У той самий час можливість майже необмеженого механічного репродукування перетворила «мистецтво для небагатьох» на «мистецтво для всіх». Ще одним кроком на шляху еволюції у відтворюваності об'єктів мистецтва можна вважати цифрові технології, які доводять відтворюваність до небажаних досі масштабів: оригінал найчастіше неможливо відрізнити від копії, від репродукції, в силу їхньої цифрової тотожності.

Після виникнення в Інтернет-просторі таких явищ, як «рух за вільний / відкритий контент» (free / open source), Вікі-спільнот, блогів, пірінгових (файлообмінних) мереж, практик спільної категоризації інформації (за допомогою інтерактивних посилань, тегів, тощо) Всесвітня мережа залучається до сфери мистецтва й займає своє місце у творчих процесах. Художники починають використовувати технологічні можливості Мережі для «творчого виробництва» й дистрибуції [3]. Це призводить до зміни звичних мистецьких практик й каналів поширення творів. Водночас такі юридичні категорії, як «авторство», «походження», «авторське право» у даному середовищі починають усвідомлюватися як такі, що обмежують свободу дії художника.

Конвергенція мистецтва, науки й технології повільно, однак постійно відбувається практично від епохи Відродження. Та з появою Всесвітньої мережі зазначений процес дозволяє поставити під сумнів саме уявлення про те, яким чином мистецтво створюється, та якими є його предмет і функції в сучасному суспільстві [4]. В якійсь мірі навіть можна сказати, що в умовах технологізованої сучасності відбулася свого роду трансмутація творчості: істотно і стрімко зростаюча кількість потенційних (і дуже різних) учасників змінює модус участі в творчому процесі. М. Дертузос [5] виділяє чотири характеристики мистецтва інформаційної епохи:

1. Сенсорна залученість у процес сприйняття за допомогою візуального і слухового занурення, тактильних відчуттів, змін температури і навіть запахів (по мірі вдосконалювання технологій художники створюватимуть твори, здатні викликати все більш реальні, повні і глибокі переживання).

2. Інтерактивність (незважаючи на те, що інтерактивні твори – книги, фільми, комп'ютерні ігри, навіть п'єси з альтернативними сценаріями вже існують, очікується, що інформаційні технології виведуть ступінь взаємодії у рамках аудіовізуальних мистецтв на більш високий рівень).

3. Колективна гра (до процесу творення будь-якого твору може бути залучено велику кількість людей, об'єднаних за допомогою інформаційно-комунікативних технологій; цю властивість і було позначено У. Еко терміном «відкритий твір»).

4. Демократизація (проявляється, перш за все, у тому, що світові шедеври та інші твори мистецтва стали доступним мільйонам людей дистанційно, удаленно. Онлайн-портали, присвячені мистецтву, пропонують колосальну кількість аудіо-, відео-, графічних і текстових матеріалів, цифрових копій класичних і нових творів мистецтва).

На наш погляд, можна було б виділити ще наступну, п'яту, характеристику, яка є наслідком постмодернізації, – це постійна готовність до творення нових форм, причому різними засобами: графіті, кінетичне мистецтво, гіперреалізм (в т.ч. літературний, фотореалізм), реді-мейд (Ready-made), всілякі інсталяції, енвайронмент-арт, хеппенінг (в т.ч. алеаторика), кібер-мистецтво у багатьох різновидах, та інші.

Деякі з тих форм виглядають доволі сумнівно (наприклад, окремі зразки т.зв. реді-мейду, зокрема, "витвір" М. Дюшана «Фонтан» 1917 року). Однак, якщо вважати *іронію* одною з ключових ознак постмодерного мистецтва, то згаданий приклад і йому подібні можна назвати

"творами", котрі виникають в тому числі й шляхом застосування чогось вже відомого за новим призначенням, несподіваний погляд на доволі звичні речі. При цьому варто зауважити, що серед згадуваних вище різновидів сучасної творчості важко чітко розрізнити ті, котрі слід однозначно відносити до "постмодерних", й ті, виконання яких витримано в руслі модернізму. А враховуючи те, що існування цих новітніх творчих форм (ще більше ніж твори мистецтва попередніх поколінь) апелює до крайнього суб'єктивізму в сприйнятті та інтерпретації, то грань між модерністським й постмодерністським виявляється хиткою, розмитою.

Як зазначає О. Соловйов, твори сучасного мистецтва, що відповідають наведеним вище характеристикам, були присутні на виставці «Арт-Кельн» в 2009 році (Кельнська ярмарка сучасного мистецтва). Понад 200 галерей наповнили простір ярмарки під загальною назвою «Темна кімната» (Dark room). Сама ж ярмарка проходила під лозунгом «Мистецтво – плід спонтанної гри розуму і уяви, темна зона свідомості». Куратор проекту The Dark Room відзначала, що часи «мистецтва-фетишу», мистецтва – «речі у собі», мистецтва як «спільноти небагатьох обраних» кануло у лету, сучасне ж мистецтво – це *процес*, а не результат; це – «с'яйво одвічної краси природи перед вратами небуття» [6, с. 177]. «С'яйво» це на згаданому ярмарку виражалось аудіовізуальними композиціями, відео-інсталяціями, світловими та іншими ефектами. Мотиви природи і сучасні технології злилися в інформаційному симбіозі. Програмна сентенція «сучасне мистецтво – це процес, а не результат» відсилає нас до розуміння мистецтва як *бази даних*, яка постійно поповнюється, але ніколи не завершується [6, с. 178].

У т.зв. кібер-мистецтві XXI століття головним художником, суб'єктом мистецтва, буде «інженер світів». На думку П. Леві, інженери світів – це творці віртуальностей, конструктори нових комунікативних просторів, розробники колективних інфраструктур розпізнавання і систематизації інформації (в т.ч. баз даних), а також всіляких інтеракцій із цифровим всесвітом [7, с. 125]. У такому просторово-часовому середовищі твір мистецтва, будучи багаторазово відтвореним, на думку В. Бенджаміна, втрачає свою присутність в часі й просторі (у звичному розумінні), своє унікальне існування в місці, де йому трапилося бути від початку. Присутність і суб'єкта, і об'єкта мистецтва замінюється «телеприсутністю», за якої твір втрачає свою локальну прив'язаність. Телеприсутність являє собою естетичний парадокс: вона забезпечується доступом до віртуального простору на глобальному рівні, та відчувається одночасно і як перебування, і як переміщення в абсолютно різних місця [1, с. 20].

Іноді для характеристики нового мистецтва, зокрема, кібер-мистецтва, використовується словосполучення «мережеве мистецтво», яке не фіксоване як матеріальний об'єкт (на полотні, в камені, гіпсі або мармурі, на папері або у дереві, чи хоча б на фото-, кіноплівці), а «...розкидане по електричних мережах, рухається, трансформується, і кожен з користувачів Мережі може внести в нього свою частку творчості» [8, с. 230]. У настільки мінливому і високодинамічному інформаційному середовищі твори кібер-мистецтва відповідають критеріям «відкритого твору», визначеним У. Еко. Для описання цих характеристик він використовує в якості прикладу главу / епізод «Блукаючі скелі» з роману «Улісс» (Ulysses) Дж. Джойса [9, епізод 10]. Згадана глава, на думку У. Еко, «...утворює малий універсум, який можна розглядати з різних точок зору, і де від поезики Аристотеля, а разом із нею – й від уявлення про односпрямований перебіг часу в однорідному просторі – не залишається і сліду. Читання такого твору дозволяє читачеві самому «прокладати собі шляхи», та починати його можливо з будь-якого місця точно так само, як можна увійти до міста з будь-якого боку й скласти про нього зовсім інше уявлення. У такій ситуації читач стає компаньйоном автора у справі створення та інтерпретації твору» [10, с. 80]. Аналізуючи вже інший роман Дж. Джойса, «Поминки за Фіннеганом» (Finnegans Wake) [11], У. Еко додає ще декілька характеристик відкритого твору, застосовуючи до тексту метафору «...космосу, викривленого, замкнутого на собі самому, де початкове слово збігається з кінцевим, але саме тому твір стає безмежним... Ця безмежність також виражається через цілісну багатозначність, у якій декілька різних коренів поєднуються таким чином, що одне слово стає вмістилищем значень, кожне з яких

зустрічається й співвідноситься з іншими осередками алюзій, у свою чергу відкритими для нових варіантів й можливостей прочитання» [10, с. 81].

Однак у випадку з Дж. Джойсом у частині сприйняття, розуміння, складається доволі непроста ситуація: хоча його твори, ймовірно, і вважаються ілюстративними прикладами «відкритих творів», але вдумливе їхнє прочитання навряд чи можливе без паралельного читання підрядкових коментарів людей, які спеціально займалися дослідженням творчості й біографії самого автора. Мабуть, без таких підстрочних коментарів зрозуміти сенс наведених у романі алегорій, алюзій інколи було б просто неможливо (рівно як і в багатьох інших відомих творах, серед яких спадає на думку й «Божественна Комедія» Данте Аліг'єрі). Нам же здається куди більш простим, доступнішим для сприйняття та неймовірно популярним сьогодні, приклад іншого «відкритого твору», котрий набув по-справжньому глобального масштабу, і який, водночас, є завжди незавершеним – у силу того, що життя й мислення людства не зупиняються ані на мить, тому контент цього колективного твору має постійно оновлюватися. Мова йде про проект Wikipedia.

По суті, Вікіпедія – це один з найбільш успішних глобальних проєктів у Мережі, реалізованих у відповідності до концепту «відкритого твору». Крім того, Вікіпедія, безсумнівно – явище *постмодерне*, і для неї характерні такі ознаки: співпричетність (солідарність), співавторство, залученість людей у створення і редагування інформації; в цілому безкорисливе сприяння масовізації знання; ілюстративність; загальна доступність, «деелітаризація» знання; інтерактивність, динамічність у розвитку та оновленні.

Як би не критикували Вікіпедію, хто б не звинувачував її в «ненауковості», у відсутності глибини, дилетантстві, тим не менш, на сьогодні це один з найбільш видатних науково-просвітницьких проєктів, що коли-небудь існували в культурній історії людства. Ідея Вікіпедії лягла на благодатну почву інформаційно-комунікаційних технологій, які й дозволили їй реалізуватися в тому всесвітньому мультимедійному форматі, що спостерігається сьогодні. Д. Дідро, Ж. д'Аламбер й інші видатні просвітителі, напевне, мріяли про щось подібне, але, мабуть, й уявити собі не могли, що такі масштаби масовізації знань досяжні в реальності вже через 250 років з того моменту, як з'явилися на світ перші томи їхньої Енциклопедії (1751).

Звісно, Вікіпедія не ідеальна, отже, й не позбавлена недоліків, таких як неточності, інколи – непідтверджені джерела цитування, в окремих випадках – дійсно ненауковий стиль розмірковувань, суб'єктивізм, експресивне забарвлення деяких статей, тощо. Однак *більшість* матеріалів, які складають контент Свободної Енциклопедії, все-таки відповідають об'єктивній дійсності, мають наукове обґрунтування, і завжди можуть бути перевірені ще раз, оскаржені, переглянуті, виправлені з ініціативи небайдужих користувачів.

Тут важливо підкреслити, що Вікіпедія відповідає духові епохи постмодерну, зокрема, таким аспектам його ідеології, як постматеріалізм, еkleктичність, гібридність, загальнодоступність. Адже згадана енциклопедія є безкоштовною, і намагається бути незалежною та політично нейтральною (незаангажованою), не претендує на якусь остаточність і категоричність суджень, є редагованою та регулярно оновлюваною, і звісно ж, не виключає можливості звертатися до альтернативних джерел (більш того, посилається на них і вимагає від співавторів відповідної верифікації у вигляді посилань на першоджерела або на інші авторитетні джерела).

Зауважимо, що ми не переслідуюмо мети з ще більшої популяризації Вікіпедії (тим більш, що вона не потребує ніякої додаткової «реклами», бо і так вже є відомою і самодостатньою). Ми згадали Вікіпедію лише тому, що на її прикладі було дуже зручно проілюструвати, як змінюється *творчість* в інформаційних й постмодерних реаліях, та в яких варіаціях нині реалізується концепт «відкритого твору».

Разом з тим, досі немає однозначної відповіді на питання: *сама творчість – це продукт раціонального або ж «надраціонального», свідомого чи позасвідомого? І як співвідносяться «інтелектуальне» (тобто наукове, раціональне, логічне) і «творче»?* Адже на сучасному етапі

наше наукове бачення природи і соціуму зазнає радикальних змін у бік множинності та нелінійності: практично в усіх процесах виявляється різноманітність форм, амбівалентність і нестійкість. Значною мірою стосується це й такої субстанції, як «ідея».

Один з видатних мислителів і політиків XVIII століття висловив думку, яка *і* конститує особливий статус *ідеї* в соціальному еволюційному процесі, однак *одночасно і* створює більше запитань, аніж відповідей стосовно того, чи має взагалі хтось право привласнювати ідею, інформацію, знання? Ця думка була сформульована наступним чином: «...Якщо природа й створила щось менш придатне для приватної власності, аніж все інше, то це акт мисленнєвої сили під назвою «ідея». Людина може володіти нею виключно до тих пір, доки ідея притримується особою для самої себе; але у той самий момент, коли її розголошено, ідея потрапляє у володіння кожного, і кожен, хто її отримав, не в змозі зректися од володіння нею. Інша характерна ознака ідеї: ніхто не обділений через те, що будь-хто ще володіє нею цілковито. Той, хто сприймає від мене ідею, отримуючи знання сам, не применшує мого знання; подібно як той, хто запалює свою свічу від моєї, набуває світла, не залишаючи мене в пільмі. Те, що ідеї мають вільно розповсюджуватися між людьми по всьому світу заради морального взаємного навчання людей та покращення добробуту, здається, було навмисно і великодушно передбачено самою Природою, коли вона надала ідеям здатності розповсюджуватися у просторі, наче вогонь, що всюди має однакову густоту, наче повітря, в якому ми дихаємо, рухаємося та фізично існуємо. Адже неможливо ув'язнити ідеї, навіть придбавши їх у виключну власність...» [12].

Звісно, з часів, коли жив автор наведеної вище цитати, світ встиг істотно змінитися декілька разів. Людство приборкало електрику і радіохвилі, розщепило атом, побувало у космосі, мало не розпочало ядерну війну, хлебнуло жахів Чорнобиллю, наштампувало різноманітної «інтелектуальної» зброї (у кількості, якої вистачило б на знищення життя на кількох планетах подібних до нашої), створило альтернативну реальність – віртуальний простір (мабуть, насправді безмежний), побудувало адронний колайдер і занурилося у нанотехнології, навчилося клонуванню й активно впроваджує інші біотехнології (одна – рятує чи подовжує життя, натомість інша – як штучно модифіковані віруси – здатна життя обірвати, однак *запатентовані* вакцини за чудовим збігом обставин дарують зцілення й гарантії захищеності). *Бізнес і наука* вже давно йдуть синхронним поступом, а *право інтелектуальної власності* нерідко виявляється просто «юридичною оболонкою» для успішної реалізації наукомістких (та, як це не прикро, не завжди гуманних) бізнес-проектів у глобальному масштабі. Однак є надія, що у *постмодерному і постіндустріальному* світі людство нарешті навчиться мислити і жити більш гуманними категоріями.

Сама ідея приналежності твору авторові (презумпція авторства) не заперечується наведеною цитатою Т. Джефферсона. Проте *ставиться під сумнів можливість* ексклюзивного, одноосібного володіння чимось настільки універсальним, надфізичним, ідеальним, яке може бути на ментальному рівні сприйняте кимось ще, окрім самого автора. Якщо творіння розуму стає загальновідомим (оприлюднюється автором у будь-якій формі), то воно вже належить *ноосфері* й не може бути приватизоване, стримане для подальшого вільного розповсюдження, незалежно від бажань самого творця та відповідних юридичних засобів, спрямованих на задоволення цих бажань [13, с. 101].

Одне з класичних інтелектуально-правових першоджерел – Статут Анни 1709 р. – віддзеркалював визнання наявності в автора прав на своє творіння, однак *додав ще однієї особливості* – закріпив за видавцем монополію на випуск в світ й розповсюдження книг. Саме ця, «нова інкарнація» копірайту незабаром спричинить нескінченне протистояння (що дійшло до наших днів) між прибічниками «свободного контенту», розповсюджуваного в обхід монополії видавців усіх мастей, та самими видавцями. Конфлікт цей зародився у Англії, але пізніше набув всесвітньої реплікації. Вже у 1783 році перший закон про авторське право приймається у США, спочатку в одному штаті – Коннектикуті. *Варта уваги* назва того нормативного акту – «Закон про захоочення літератури і таланту». *Захоочення, а не обмеження*

у вільному доступі! В кінцевому рахунку на той час був досягнутий суспільний компроміс в досліджуваній сфері, а Конституція США виявилася першим державним документом, в якому зазначалися головні мотиви встановлення копірайту і патентів. То була дуже ясна і прямолінійна сентенція: сприяти розвиткові науки і корисних ремесел.

Пізніше акценти почали зміщуватися у бік монополізації інновацій та різноманітних обмежень, а самі *автори* (в широкому розумінні, включаючи й винахідників, й художників, й композиторів, і будь-яких творців) поступово втрачають своє верховенство у системі відносин з *іншими* (більш причетними до дистрибуції, аніж до актів творення) *учасниками* цих поліморфних взаємин інтелектуальної сфери. Однак, в свою чергу, т.зв. хвилі інформаційної еволюції, зміна наукової картини світу, NBIC-конвергенція, інші важливі фактори у їхній сукупності *не залишають* нині існуючій системі інтелектуальної власності та її головним бенефіціарам *шансів* зберегти свою монополію на знання у незмінному вигляді. Саме тому майнові права інтелектуальної власності повсюдно порушуються у наш час, і порушуватимуться й надалі, доки не буде принципово змінено підходи до розуміння даного соціального інституту, а також не переосмислено взаємні зв'язки «інтелектуального» і «творчого» у реаліях сучасної епохи.

Завершуючи свої роздуми в рамках даної статті, хочеться відзначити, що, звичайно, *творчість* не обмежується розглянутими тут деякими її сферами, та більшість неймовірно містких областей творчості (як образотворче мистецтво, кінематограф, музика, архітектура) взагалі не потрапили у фокус даного дослідження. Однак, розглянуті у статті загальні аспекти феномену творчості (зокрема, погляд на сучасне мистецтво не як на результат, а як на творчий процес), а також концепт «відкритого твору» (головним чином, пристосовно до літератури, до текстової інформації) дозволяють зробити деякі узагальнення, наведені нижче.

На наш погляд, *творчістю* є процес людської діяльності, котрий створює якісно нові матеріальні та духовні цінності, які є важливими для людства та для людини як творця. Але можемо виділити і *соціальну творчість*, що є вищою формою соціальної діяльності, процесом творення, направленим на розбудову якісно нових форм соціальних відносин, суспільного буття, нових художньо-соціальних форм та образів. Можливо піти ще далі та виділити *соціокультурну творчість*, під якою ми пропонуємо розуміти комплексне, системне поняття, спрямоване на позначення свідомої, цілеспрямованої, активної соціокультурної діяльності людини або групи людей, орієнтованої на пізнання, вдосконалення, перетворення навколишньої дійсності, створення самобутніх, оригінальних за задумом духовних і матеріальних цінностей, необхідних (і просто корисних) людині в її повсякденному житті.

У світлі всього викладеного, ми бачимо, що *підходи* до реалізації творчості (тобто як до діяльності, до процесу) й до результатів творчості (наприклад, до творів мистецтва, до продуктів масової культури), а також до розуміння феномену творчості та її похідної – мистецтва (у різних його формах) в епоху інформації та постмодерну *змінюються*.

Відповідно, й інтелектуальна власність, будучи лише організаційно-правовою оболонкою для різноманітних результатів творчості й мислення, повинна зазнати відповідних змін. По мірі суспільної еволюції відносини в інтелектуально-правовій сфері набувають рис *соціального інституту*. Логічно припустити, що зі зміною його сутнісної основи – самої інтелектуальної власності (як концепту) – зазнає істотної трансформації й даний соціальний інститут. Це, в свою чергу, означає, що варто очікувати змін в його структурі, функціях, принципах охорони та захисту, і в інших аспектах, що пов'язують нинішню концептуальну модель інтелектуальної власності з реальністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Benjamin W. The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction / Durham M.G., Kellner D.M. (Ed.) // Media and Cultural Studies. – Maiden: Blackwell Publishing, 2006. – P. 18-40.
2. Аппиньянези Р., Гэрретт К. Знакомьтесь: постмодернизм. – Санкт-Петербург: Академический проект, 2004. – С. 18.

3. Andersen C. Mapping Intervention and the Network Interface // Art/Net/Work. – Aarhus, 2006.
4. Grau O. Virtual Art. – Cambridge: MIT Press, 2003. – P. 8.
5. Dertouzos M. What Will Be: How the New World of Information Will Change Our Lives. – New York: Harper Edge, 1997. – P. 151-154.
6. Соловьёв А. В. Культурная динамика информационного общества: от пост- к протокультуре / А. В. Соловьёв // диссертация ... доктора философских наук: 24.00.01. – С.-Пб.: С.-Петербургск. государственный университет, 2009. – 358 с.
7. Levy P. Cyberculture. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001. – P. 125.
8. Дианова В. М. Постмодернистская философия искусства: истоки и современность. – С.-Пб., 2000. – С. 230.
9. Joyce J. Ulysses / James Joyce // edited by Hans Walter Gabler with Wolfhard Steppe and Claus Melchior; afterword by Michael Groden. – London: Bodley Head, 2002. – 657 p.
10. Эко У. Открытое произведение / Умберто Эко // пер. с итал. А. Шурбелева. – М.: Академический проект, 2004. – 384 с.
11. Joyce J. Finnegans Wake / James Joyce // prefaced by David Hayman, arranged by Danis Rose with the assistance of John O'Hanlon; 4 books. – New York: Garland, 1978.
12. Jefferson T. // Thomas Jefferson Papers: An Electronic Archive at the Massachusetts Historical Society. – [Electronic source]. – 2017. – Access link: <http://www.masshist.org/thomasjeffersonpapers/>
13. Стовпець О. В. Інститут інтелектуальної власності в епоху інформації й постмодерну: соціально-філософський ракурс. – Монографія / О. В. Стовпець. – Херсон: Видавець "ГрінД.С.", 2017. – 348 с.

Гансова Эмма Августівна – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК 101.16+130.2

МЕСТО И РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

В данной статье рассматриваются факторы, влияющие на процесс социализации в условиях современного украинского общества, исследуются закономерности социализации личности и модели образования, рассматриваемые социологией. На основании анализа социологических исследований показан результат процесса социализации в Украине

Ключевые слова: образование, социализация, личность, факторы, современное украинское общество

МІСЦЕ І РОЛЬ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У даній статті розглядаються фактори, що впливають на процес соціалізації в умовах сучасного українського суспільства, досліджуються закономірності соціалізації особистості і моделі освіти, що розглядаються соціологією. На підставі аналізу соціологічних досліджень показаний результат процесу соціалізації в Україні

Ключові слова: освіта, соціалізація, особистість, чинники, сучасне українське суспільство